

התמודדותו של החייל הדתי בשירות העורפי בראי ההתמודדות של החברה הדתית בקרב החברה הכללית

הרב בניה ליפשיץ

ראשי פרקים

א. הקדמה

ב. הגדרת הסוגיה

1. מה בין השירות העורפי לשירות הקרבי
2. השירות העורפי לעומת החיים האזרחיים

ג. בעיה והתמודדות או עבודה

1. הגדרת הבעיה
2. "סור מרע" – ב'איכות' וב'כמות'
3. אוירה
4. בלבבי משכן אבנה
5. ההיבט היכמותי

ד. "ועשה טוב"

6. לימוד תורה
7. תפילה
8. היציאה מעולם הישיבה
9. עבודה
1. גרעיניים תורניים כמודל
2. שליחות
3. תקופה של התחברות

ה. תחום העיסוק

ו. סיכום

א. הקדמה

הסוגיה הנדונה היא סוגיית 'שירות החייל הדתי בבסיסי העורף'. נראה, כי הצורך שהוליד את העיסוק בסוגיה זו, אשר מתבטא בספר זה, הוא ההכרה שבשירות זה ישנן בעיות, וממילא התמודדויות, המיוחדות לשירות זה לעומת השירות הקרבי.

מתוך הבנה שהגדרת הסוגיה היא **ההתמודדות במפגש בין שני עולמות שונים** – המפגש של החייל הבודד עם כלל המערכת והחברה הסובבת אותו, ברצוננו לדון בסוגיה זו כפרט בתוך כלל, רוצה לומר: אופן המפגש בין שני עולמות, של האדם שחי ברוחו ובמעשיו אורח חיים אמוני ודתי, בתוך וכחלק ממצאות כללית שאינה כזו ביסודה.

הסוגיה הכללית תאיר באור נכון יותר את הסוגיה הפרטית, ומתוך כך תימצא גם הסוגיה הכללית ללמדת¹.

1. הדברים נכתבים מתוך עולם הישיבה, לכן באופן טבעי חלקים ממאמר זה מתייחסים לעולמו של תלמיד הישיבה, אולם הרבה דברים הם כלליים ומתאימים לכל בחור דתי ואף לכל אדם באשר הוא.

ב. הגדרת הסוגיה

את הגדרת הסוגיה נעשה מתוך השוואות – בין השירות העורפי לזה הקרבי, ובין השירות העורפי לחיים האזרחיים.

1. מה בין השירות העורפי לשירות הקרבי

בראשית הדברים יש צורך לעמוד על ההבדל בין השירות הקרבי לזה העורפי, וזאת כמובן לצורך פיתוח סוגייתנו, לפי שעל ידי השוואה זו ממילא נגדיר היטב את השירות העורפי. בעמדתנו על ההבדלים ניתן לומר שמדובר בשתי מערכות שונות, בעלות אופי שונה ביחס למהלך החיים של החייל המשרת בהן:

השירות הקרבי כשמו כן הוא, שירות שבו הקרביות היא חוט השדרה. המוכנות לקרב היא המטרה האחת והיחידה שקיימת בו, והיא היוצרת את אופיו המיוחד של שירות זה על כל מרכיביו: החל במסלול הטירונות, שנועד לבנות את רוח החייל ואופיו, וכלה בשלב הפעילות המבצעית, שרוב הזמן מוקדש לה עצמה.

אחד מהאפיונים הבסיסיים של השירות הקרבי הוא לחץ ומסיביות של עבודה. אלו יוצרים אופי חיים מיוחד מאוד ומציאות התובעת מהאדם להקדיש את כל כוחותיו הגופניים והנפשיים.

ברצוננו להגדיר לצורך הנידון שלנו, כי בקרב הדרג הלוחם ישנו אופי מסוים של חיים שחולק מקום לעצמו, ושאינו כדוגמתו בחיים הרגילים שמחוץ למסגרת זו.

בנקודה זו טמון ההבדל העקרוני בין השירות הקרבי לזה העורפי, ויורשה לנו לדרוש את השם "עורף" כפשוטו: עורף לעומת פנים. אם הפנים מבטאות את העיקר, הרי שפני הצבא הם הדרג הלוחם המבצעי, לפי שבסופו של דבר המבחן הוא מבחן התוצאה – היכולת לתת מענה מבצעי אם בהגנה או בהתקפה. תפקיד העורף לתת עזרה, סיוע, לדרג המבצעי הלוחם. במהותו מצד עצמו, הוא אינו קרבי, אינו לוחם. ממילא, גם אופי השירות בו הוא אחר, ורוצים אנו להגדיר (לקמן), כי בקרב הדרג העורפי אופי השירות הוא בעל קווי דמיון רבים לאופי התנהלותם של החיים האזרחיים.

כדי לחדד את ההבדלים כדאי גם לחלק בין שעות היום לבין שעות הלילה:

בדרג הלוחם, אין הבדל בין שעות היום לשעות הלילה; האימונים או הלחימה הם בכל שעות היממה, והם העומדים במרכז ההווה של הלוחמים. נוספים לכך האפיונים דלעיל, שבחיי הלוחמים שני המרכיבים העיקריים הם לחץ ועבודה גופנית.

בדרג העורפי, ישנה חלוקה בין שעות היום לשעות הלילה. שעות היום הן שעות העבודה, שאינן בנויות על עבודה גופנית מאומצת ולחוצה, אלא על עבודה בעלת אופי משרדי או ניהולי לרוב. עבודה כזו, ממילא יוצרת אופי אחר של התנהלות ושל אווירה, שאפשר בהחלט להשוותה לעבודה במקומות רבים ומגוונים במגזר האזרחי.

אולם לא פחות חשובה, ואולי אף יותר, היא ההתמקדות בשעות הלילה, או באופן כולל יותר בשעות הפנאי. בדרג הלוחם, כאמור, העבודה נעשית בכל שעות היממה, ואולי אפשר לומר שאין מושג של שעות פנאי במונח הרגיל של המילה. אולם בדרג העורפי שעות כאלו קיימות, ומבחינה זו שוב יש זהות ושיוויון לחיים האזרחיים.

2. השירות העורפי לעומת החיים האזרחיים

במהלך הניתוח הנ"ל כבר הזכרנו את הצד השווה ואת הדמיון בין השירות בעורף לאופי החיים במגזר האזרחי. למרות זאת, קיים שוני אחד עקרוני הגורם לכך שהשירות העורפי חולק מקום לעצמו, ויוצר קושי מיוחד.

באזרחות, מקום עבודתו של האדם הנו רק מקור פרנסה בעבורו. אמנם גם שם קיימים ממדים חברתיים, אך בסופו של דבר האדם מחליט עד כמה הוא חברתי ועד כמה לא. מחוץ לשעות העבודה האדם מנותק ממקום עבודתו ויוצר לעצמו את מסגרת חייו הפרטיים, ושם הוא יכול ליצור לעצמו את החברה המתאימה לו יותר, מבחינה רוחנית ותרבותית.

בנקודה זו יש הבדל גדול מאוד בין בסיסים סגורים לבסיסים פתוחים. אכן אפשר לומר שבבסיסים פתוחים אופייה של המסגרת שהחייל חי בה זהה כמעט לחלוטין למסגרת החיים האזרחיים. אולם בבסיסים סגורים, אופי החיים הוא חברתי יותר, כיוון שנמצאים יחד כל השבוע, בכמעין קיבוץ, האוכל משותף, העבודה משותפת וכו', ומסגרת זו היא החברה של האדם. מציאות זו יוצרת ממד נוסף של התמודדות שאינו קיים בחיים האזרחיים.

לאחר ההשוואות דלעיל נגדיר את הסוגיה כך: מהי דרך החיים האידיאלית, בתוך מציאות של פערים גדולים בין הפרט לחברה, כאשר הפרט חי ומצוי בתוך חברה זו.

כפי שנאמר בהקדמה, הגדרת הדיון כך קושרת סוגיה זו לסוגיה כללית יותר, והיא אופן מסגרת החיים של האדם הדתי, בתוך החברה והתרבות הכללית. בהמשך נעסוק בסוגיה כללית נוספת מצד עולמה של הישיבה – סוגיית מעברו של תלמיד הישיבה מבית המדרש לשירות העורפי, השווה בעקרונותיה לסוגיית המעבר מהישיבה למרחבי החיים.

א. בעיה והתמודדות או עבודה

1. הגדרת הבעיה

עצם השימוש במושגים 'בעיה' ו'התמודדות' יש בו משום נקיטת עמדה עקרונית ונקודת מוצא שממנה מתחיל הדיון ופיתוח הנושא.

כותב הרמב"ם:

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו, נוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב בצל החכמים תמיד, כדי שילמוד ממעשיהם. ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך, כדי שלא ילמוד ממעשיהם... וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו... ישב לבדו יחידי, כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע – יצא למערות ולחנחיים ולמדברות ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים, כענין שנאמר 'מי יתנני במדבר מלון אורחים'².

דברי הרמב"ם מבוססים על כך שהאדם נברא כיצור חברתי, שקשור לחברה ואף תלוי בה מבחינה חומרית ורוחנית. חשוב לאדם מה חושבים עליו, וכיצד מתייחסים אליו; חשוב לו איזה מקום תופס הוא בחברה, ואף רוצה הוא להיות אהוב ואהוד. בגלל טבע בסיסי זה, האדם גם מושפע מחברתו.

לענייננו, נקודת המוצא הרוחנית היא, שכאשר מדובר על חיי החברה של הציבור הכללי במדינה, הרי שעסקינן בתרבות שביסודה אינה תרבות אמונית-תורנית, ולא רק ש'אינה', אלא בחלקה היא נוגדת לגמרי את התרבות היהודית-אמונית. פער זה קיים לגבי שאלות יסוד של החיים ובא לידי ביטוי בתחומים רבים, כגון: נושאי התעניינות ודיבור, עיסוקים בשעות הפנאי, צניעות הפרט, בינו לבינה ועוד.

לפי האמור, ניתן להחלט להגדיר שישנה בעיה בעצם החיים בתוך החברה הכללית. נשוב ונאמר, שבבסיסים סגורים הבעיה מחריפה לאין ערוך, שהרי כל מסגרתו של החייל היא בתוך חברה זו, עם צמצום מרחב מחיה פרטי לעצמו.

לאור זאת נראה, כי דברי הרמב"ם שצוטטו אכן יכולים להוות נקודת מוצא ומסגרת לדיון. הרמב"ם בפתרונו שולל בעצם כיוון של התמודדות כפתרון לבעיה, אלא נוקט דרך שהיא לכאורה בריחה מהתמודדות. כנראה הרמב"ם מבין, שזהו הפתרון האמיתי וכי אין סיכוי אחר להצליח בהתמודדות זו. לקראת סוף המאמר נתייחס שוב לדברי הרמב"ם לאחר שנראה היבטים נוספים של הסוגיה. בשלב זה, דברי הרמב"ם מהווים בסיס להבנת הבעיה הקיימת במציאות שאנו דנים בה.

2. הל' דעות ו א.

2. "סור מרע" – ב'איכות' וב'כמות'

בחינת "סור מרע" מגדירה את מטרת ההתמודדות – שימור הקיים.

ראשית כל, יש להגדיר מהו 'הרע':

באופן כוללני ופשטני אפשר לומר ש'הרע' הוא ירידה במתח הרוחני ובשאיפות הרוחניות של האדם – בינו לבין עצמו, בינו לחברו ולחברה בכלל, ובינו לקב"ה. ירידה זו, בוודאי תבוא לידי ביטוי גם בצדדים המעשיים, במוסריות, בהקפדה על קיום תורה ומצוות ועוד. המושג האמוני הכולל את כל אלה הוא 'ראת שמים', שעליו אמרו חז"ל: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"³. יראת שמים במובנה הכולל היא עולמו הרוחני של האדם.

יש להבדיל בין כמות לאיכות – בדברנו על 'איכות' כוונתנו למכלול עולמו הרוחני של האדם ויסודותיו. הדיון צריך לסוב קודם כל ביחס ל'איכות', אולם בוודאי צריך גם לרדת לפרטים ולרמת ה'כמות', לפי שהכמות בסופו של דבר היא ההוצאה לפועל והמימוש של האיכות.

לפיכך, נתבונן תחילה בממד ה'איכות', ומתוך כך נתייחס לממד ה'כמות'.

3. אווירה

ברצוננו להעמיק ולחדד את הבעיה:

דברי הרמב"ם העומדים בפתח פרק זה קשורים למושג 'אווירה', מושג המרכזי מאוד לסוגייתנו. כפי שנאמר, האדם הנו יצור חברתי, קשור לחברה ומושפע ממנה. החברה יוצרת אווירה מסוימת, מסגרת רוחנית מסוימת לטוב ולמוטב. האווירה החברתית כוללת תכנים וכיוונים רוחניים, גם ללא אמירתם בקול.

המעבר מהישיבה לצבא בא לידי ביטוי באווירה השונה. בעוד שבישיבה היתה אווירה שכל כולה נבנתה והתבססה על תום, טוהר וקודש, ובתוך אווירה זו נבנים הערכים וההרגלים של כל אחד מבניה – הרי שהמעבר לצבא הנו מעבר לחברה אחרת, בעלת אווירה שונה⁴.

וכאן ישנה בחינה של 'אליה וקוץ בה' – אף על פי שבישיבה האווירה הנה תומכת, ומשמשת כבסיס לצמיחה ולהתפתחות, הרי שקיים סיכון של יצירת תלות באווירה. תלות זו בהחלט תהווה בעיה, מפני שבאווירה שאינה חיובית, התלות תהווה גורם משפיע שלילי, שעליו בדיוק מתריע הרמב"ם (וכפי שציינו, הרמב"ם התייחס אליו כבעיה בלתי פתירה).

באופן כללי כנגד אווירה שידועה מראש כבעייתית, נדרשות הגדרה עצמית ברורה, של עקרונות ודרך חיים, אמונה גדולה בדרך החיים, התורה והמצוות, ודבקות בה ובערכיה.

3. ברכות לג ע"ב.

4. הבחנה זו נכונה הן לגבי הצבא, והן לגבי מעבר מהישיבה למרחבי החיים. לקמן נתייחס למעבר זה ביתר הרחבה.

יש מקום לחדד ממד שלילי הנוגע לאווירה בצבא, ואשר מהווה הבדל נוסף בין סוגיית הצבא לסוגיית החיים האזרחיים. ממד זה נוגע לאווירה שלילית מסוימת הקיימת דווקא בצבא מעצם היותו צבא.

על הפסוק: "כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע"⁵ כותב הרמב"ן:

והנכון בעיני בענין המצוה הזאת, כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו. והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה כי יאכלו כל תועבה יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה, הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחמה כצאת מחנה על אויב. ועל כן הזהיר בו הכתוב, ונשמרת מכל דבר רע...⁶

והרמב"ם כותב:

וממה שכלל אותו ספר זה התקנת יד ויתד: כי ממטרות התורה הזו, כפי שהודעתך, הטהרה וההתרחקות מן הלכלוכים והטינופים ושלא יהא האדם כבהמות. ויש עוד במצוה זו חזוק אמונה אצל הלוחמים בפעולת כאלו כי השכינה שורה ביניהם, כמו שבאר בטעם הדבר: 'כי ד' אלקיך מתהלך בקרב מחנך'.

ושילב ענין אחר ואמר 'ולא יראה בך ערונת דבר ושב מאחריך' להזהיר ממה שידוע ממיני השחיתות בין החיילים במחנות אם ארכה שהייתם מחוץ לבתיהם, לפיכך ציונו יתעלה על מעשים המעלים על הלב השראת השכינה בינינו כדי שִׁנְנָצֵל מאותם המעשים. לכך אמר 'והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר' וגו'... כדי שיהא מושרש אצל כל אחד כי המחנה כמקדש ד', ואינו כמחנות הגוים לשחיתות ולפשע והזק הזולת ולקחת רכושם ולא יותר, אלא מטרתנו אנו תיקון בני אדם לעבודת ד' וסדירות מצבם.⁷

אמנם הרמב"ן מתייחס בדבריו למציאות המלחמה ולהתעוררות כוחות ההשחחה שבאדם כיוצרות את האווירה הפרוצה בצבא, אך הרמב"ם מזכיר בדבריו את השהייה מחוץ לבית כגורם היוצר קמדים שליליים אלו, וממילא הדברים נכונים לא רק ביחידות הלוחמות.

באופן כללי ניתן לומר שנקודות אלו קשורות גם לבסיסי העורף הקרובים לבתי החיילים ולו באופן עקיף, שהרי שכפי שאמרנו, הצבא בנוי סביב הלוחמים, והעורף מסונף אליהם וממילא מושפע מהם, ולפיכך הדברים מגיעים עד השירות העורפי.

לצערנו, הננו מכירים מציאות זו, שאותה מתארים הרמב"ם והרמב"ן, וחזוים אותה על בשרנו בשירות הסדיר ובמילואים. סוגיה זו כמובן חולקת גם מקום לעצמה, אולם יש בה כדי לחדד ולהבהיר את הבדלי התרבויות שאנו עסוקים בהם בהקשר שלנו, וממילא את הבעיה הקיימת ואת ההתמודדות הנדרשת.

5. דברים כג י.

6. בפירושו על התורה שם.

7. מ"ג ח"ג סוף פרק מא.

4. בלבבי משכן אבנה

האווירה, כאמור, שוחקת מאוד רוחנית ונפשית, וצריך כל הזמן לשוב ולמלא את העולם הפנימי, לעצבו ולייצבו – בחינת 'בלבבי משכן אבנה'. ננסה להציע כמה הצעות שיכולות לבנות מהלך שיקל את ההתמודדות.

א. לימוד מוסר

לימוד מוסר נועד 'לייסר' את האדם, להעמידו בפני השאיפות והאידיאלים שהתורה מחנכת אליהם, ולגרום לו להיות מודע למצבו הרוחני ולתהליך הרוחני שהוא עובר. התמדה בענייני מוסר והעיסוק בהם, אפילו משך זמן מועט, יש ביכולתם לשמור על מתח רוחני כנגד האווירה הסובבת.

ב. עשה לך רב וקנה לך חבר

הרחבת מעגל ההתמודדות, מן האדם הפרטי הבודד שמתמודד אל שיתוף האחרים, יכולה גם היא לתת עזרה משמעותית במסגרת ההתמודדות. קיום המשנה במסכת אבות "עשה לך רב וקנה לך חבר"⁸ על ידי שמירת קשר עם רבני השיבה ומחנכיה, קשר טלפוני וקשר ישיר באמצעות ביקורים – מקבל משנה תוקף וחשיבות במציאות כזו.

ג. הצבת גדרים וסייגים

הבניין הפנימי שבונה האדם, המהווה את המקדש העצמי שלו, דורש גם הגדרת מסגרת חיצונית, שתבטא את העצמיות לעומת החברה הסובבת. לשם כך, קיים ממד של 'היבדלות' מסוימת המבטאת את המקדש הפנימי.

על תלמיד חכם אומרים חז"ל שאמנם צריך הוא להיות מעורב עם הבריות מחד גיסא, אך גם להיבדל מהן מאידך גיסא. היבדלות זו מורה על הבדל בקומה הרוחנית שבינו לבין הציבור. וכך גם במציאות זו, שקיים שוני מהותי בין החברה לבין האדם הפרטי והמקדש הפנימי שהוא בונה בקרבנו, מן הראוי לגבול גבולות וסייגים שיבטאו שוני זה, כגון: סוגים מסוימים של אירועים חברתיים שלא משתתפים בהם; או, אי השלמה עם דיבורים פסולים (דיבורים שאינם צנועים או רכילות ולשון הרע).

מן הראוי שחלק מן הגבולות והסייגים ייעשו בתחומים שמטבעם הם יותר בעייתיים, כגון בתחום הצניעות, שיש לגדור בו גדרים וסייגים, אפילו מעבר למה שההלכה מצביה; או בדיני ייחוד, שחז"ל החמירו בהם מאוד, אך לנוכח המציאות והאווירה הצבאית, בהחלט יש מקום לשים אפילו סייגים נוספים. כל זאת, כאמור, לשם ההגדרה העצמית ולמענה.

8. משנה אבות א ו.

סייגים אלו – יש בהם חשיבות מעבר לגוף העניין. הם חלק מההתמודדות הרוחנית, והם גם סימן ומבחן לאדם לגבי מהלכו הרוחני, האם הוא מצליח לעמוד בהם, או ח"ו לא.

בכך יבואו לידי ביטוי דבריו של הרמב"ם, אלא שהרמב"ם דיבר במציאות קיצונית של היבדלות מוחלטת, ואילו כאן מדובר על תחומים מסוימים, שבהם יש להיבדל. ייתכן, כי במצבים קיצוניים תידרש היבדלות מהותית יותר, כאשר בפועל ההתמודדות נכשלת וישנה ירידה רוחנית.

5. ההיבט ה'כמותי'

נעבור להבדלים כמותיים ולהתייחסות אליהם. ודאי שכפי שתנאי המציאות משתנים, כך הכמות משתנה ממצב למצב. אם משווים לעולם הישיבה, הרי שזמן הלימוד ישתנה לבלי הכר, וכן כמות הזמן המוקדש לתפילה. אך חשוב לזכור כי **הכמות משתנה, לא הערך ולא האידיאל**.

מתוך גישה בסיסית זו **ישנה חשיבות גדולה ביותר להצבת מטרות ושאיפות בתחום הלימוד, בתחומי התעסקות, בזמנים וכו'**. את המטרות והשאיפות יש להציב הן לפני השירות והן במהלכו, במעבר ממקום למקום, ובבחינה מחודשת אחת לכמה זמן.

6. לימוד תורה

כדי להדגים זאת נעסוק בתחום לימוד התורה:

מחויב המציאות שכמות שעות הלימוד תשתנה, לפיכך חשוב להגדיר ולדעת שאין לשאוף ללימוד כבישיבה, וממילא גם לא להתאכזב. עם זאת, ודאי שחייבים לקבוע עתים לתורה. זהו חיוב המוטל על כל אחד בכל מצב. בדבר זה שונים תנאי השירות הקרבי מאלו שבעורפי, ולכן האחריות העצמית והשאיפות בשירות העורפי צריכות להיות בהתאם.

כאשר הקשר לתורה הוא עמוק, גם אם הכמות היא יחסית קטנה, הרי שיש לה משקל גדול ואיכותי. יש לאדם הקרנה עצמית ביחס למהלכו הרוחני, כאשר יש לו זמני הקודש שלו שבהם עוסק הוא בתורה בקדושה; יש לו הגדרה עצמית של קשר לתורה, שהיא חלק מחייו באופן מעשי, ונמצאת לא רק בעולם הרוח.

כאן גם יש מקום להתייעצות – איזה לימוד מתאים יותר לכל מצב, והדבר משתנה מאדם לאדם.

7. תפילה

ברצוננו לייחד לתפילה סעיף בפני עצמו מפאת חשיבותה הגדולה, בהיותה אחד משלושת העמודים שהעולם עומד עליהם – 'עבודה שבלב זו תפילה'⁹. לכן, ישנה חשיבות בעצם ההגדרה שהתפילה

9. על פי תענית ב ע"א.

היא תחום בפני עצמו שצריך להילמד ולהתפתח – בעיון, בלימוד ובעבודה. אמנם, גם בתפילה קיים ממד כמותי, של הזמן העומד לרשות האדם כדי להתפלל, אולם עיקרה הוא עניין רוחני, עבודה שבלב. תפילה כעבודה שבלב – ביכולתה להיות אחד מעמודי התווך המרכזיים של ההתמודדות והשמירה על מתח רוחני.

כאן, יש להציב מטרה בישיבה ומחוצה לה – חינוך עצמנו לתפילה כעבודה שבלב, באופן כזה שתהיה "גרעין הזמן ופריו"¹⁰, כזמן חיבור למציאות העליונה שממנה שואבים את הכוחות לפעול במציאות הממשית בצורה הראויה.

כתוצאה מתנאי השירות, הצרכים הרוחניים משתנים. ממילא, אופי התפילה שקשור למהלך הרוחני של האדם לובש גם הוא צורה אחרת, ואפשר לגלות ממדים אחרים של התפילה, שאינם קיימים במצבים אחרים.

אם הגדרנו שהמטרה בבחינת "סור מרע" היא לשמור על "ראת השמים", הרי שתפילה כעבודה פנימית יכולה לשמש לאדם גם אבן בוחן מסוימת לגבי תהליכים רוחניים שהוא עובר. במצב שישנה ח"ו ירידה בעבודת התפילה, בהתייחסות לתפילה; או, אם התפילה הופכת להיות שטחית יותר ביחס למה שהיתה קודם – כל אלו הם בעצם ביטויים לירידה כללית ב"ראת שמים", במתח הרוחני הכללי של האדם. הדבר יכול לבוא לידי ביטוי מעשי יותר ביחס לשלמות מסגרת התפילה, זמני התפילה, תפילה בציבור ועוד.

8. היציאה מעולם הישיבה

עד עתה עסקנו בממד "סור מרע" כאשר המטרה היא 'שמירה על הקיים'.

ברצוננו לעסוק עתה בפן אידיאלי יותר של מהלך המעבר מהישיבה אל מחוצה לה, אם לצבא או למרחבי החיים. התלבטנו האם לקבוע מקום למבט אידיאלי זה בראש הפרק, שכן נראה ראוי להתחיל מהמבט היותר עליון והיותר כולל וממנו לרדת לפרטים ולעולם המעשה. אולם, מפאת ההכרה שמבט זה הנו בגדר שאיפה עליונה מאוד שקשה מאוד ליישמה בפועל, וכדי לתת לכך ביטוי, התחלנו במבט היותר מעשי, ורק לאחריו ננסה להתעלות לנקודה עליונה, ולבנות את הקומה האידיאלית, לפחות בעולם המחשבות והשאיפות.

ישנה שאלה בסיסית שעומדת ביסוד הדיון: האם ההליכה לשירות העורפי נתפסת מראש כירידה, וממילא היא נתפסת כמציאות של 'בדיעבד' שצריך איכשהו לעבור אותה, או שמא במהלך זה ישנו פוטנציאל לעלייה ולהתפתחות, וממילא התייחסות מסוימת של 'לכתחילה'? חשיבות רבה מאוד נודעת לשאלה זו, כיוון שנקיטת עמדה בסיסית למציאות של אדם, שלילית או חיובית, מקרינה ומשפיעה על כל התנהלותו בתוך המצב שהוא נמצא בו.

10. על פי כוזרי ג ה. (ה"ע: הביטוי כשלעצמו מופיע רק בתרגום אבן-שמואל)

כדי לבנות את הגישה הבסיסית למציאות השונה והאחרת במסגרת השירות, ברצוננו ללמוד מסוגיה כללית הקשורה לעולמו של בחור ישיבה; סוגיה זו מכונה 'היציאה מהישיבה לחיים'. מהלך זה דורש התייחסות למתח בין עולם הישיבה לעולם שמחוץ לה. עולם הישיבה הוא עולם שבמהותו הוא עולם הרוח, זוהי כל מהותו ומטרתו, הן מצד לימוד התורה, והן בכל תחומי הרוח האחרים: האמונה, התפילה, בניית האישיות, עבודת המידות ועוד. לכאורה, היציאה ממסגרת הישיבה למרחבי החיים, מהווה ירידה מעולם הרוח לעולם המעשה. כל הערכים שהיו מאבני היסוד בהווי היום-יומי, שכל כולו רוח, עתידים להיפגש עם עולם המעשה, ולכאורה בהכרח תהיה כאן פגיעה בהם ותתרחש ירידה רוחנית.

אולם, גישה שונה תחשוף מבט אחר לגמרי. לדוגמא, נתבונן במהלך הרוחני שמתרחש במהלך חודש תשרי, בימים הנוראים ולאחריהם בחג הסוכות. בתקופה זו עוברים אנו מהלך רוחני של תשובה, עלייה רוחנית, הזדככות והיטהרות בימים הנוראים ושמחת המצווה בחג הסוכות, אולם אחר כך חלה ירידה לשגרת החיים של החורף הארוך. האם ירידה זו מבטאת כישלון בכל המהלך הרוחני של חודש תשרי, הימים הנוראים וחג הסוכות? התשובה לכך היא: ודאי שלא! אכן ישנה ירידה רוחנית אולם היא טבעית, ולכן זהו גם המצב הרצוי והאידיאלי, כיוון שהימים לא כולם ימים טובים הם, לא כולם ימי דין ורחמים, ימי סליחות וצומות וכו'.

הוא הדין גם לגבי תקופת השהות בישיבה. זוהי תקופה שחיים בה כצורך אמתי של המציאות, אנו בונים בה עולם אמוני ותורני, עולם מלא של רוח גדולה ורחבה, שאיפות רוחניות וכלים לממשן, הן בלימוד והן בבניין האישיות.

לבחורים שהמשך מסלול התפתחותם אינו בין כותלי בית המדרש, אלא פונים הם לעולם המעשה – אפשר להגדיר את הישיבה כתקופת הכנה ומעבר לקראת אופן וצורה של חיים, שתורה וחי המעשה שלובים בהם באופן מלא. במסלול זה מבחנו הגדול של עולם הישיבה, הוא היישום של כל קנייני הרוח, הערכים והבניין הרוחני של הישיבה בחיים הממשיים.

במהלך זה 'היציאה לחיים' אמורה ויכולה להוסיף ולהשלים את מהלכו הרוחני הכללי של האדם, בהיותו ניגש לחיות את חייו – חיי רוח שנבנו ועוצבו בישיבה – בתוך עולם המעשה. מבט שכזה – לא רק שאינו מייחס ירידה רוחנית למהלך היציאה מהישיבה, אלא נותן מבט אידיאלי ליכולתו של האדם להמשיך את בנייתו הרוחנית דווקא ביציאתו לחיי המעשה, אמנם בנייה בעלת אופי שונה מאשר זו שבעולם הישיבה.

דמות אידיאלית המאירה מהלך עליון זה היא דמותו של יעקב אבינו. נצטט מדבריו המיוחדים של האדמו"ר מסלונים זצ"ל בספרו נתיבות שלום:

יעקב אבינו כאשר יצא מבאר שבע, היה אחר ס"ג שנים בבית יצחק וי"ד שנים אצל עבר, שבאותם שנים הגיע למדרגה עליונה, וכמו שאחז"ל שהיה בן פ"ד שנים ולא ראה טומאה

מימיו... ובמשך כל השנים הללו היה קודש קדשים ולא היתה לו כל שייכות לענייני רשות שלא היה לו עסק עמהם. ועתה יוצא הוא חרנה, לחרונו של עולם, לענייני העולם הזה – ומוטל עליו לקדש את ענייני הרשות... איה הדרך להכנס לזה העולם השפל. "ויחלום והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה", שבזה הראה לו הקב"ה את התשובה על מה שהעיק לו על הלב, כי ענייני עולם הזה הם כסלם מצב ארצה אשר ראשו מגיע השמימה, שעל ידי שאדם עוסק בעניינים הארציים יכול להגיע למדרגות הגבוהות ביותר, ועד ראשו מגיע השמימה, שדווקא דרך העניינים הארציים השפלים יכול להתרומם, דעל ידי שמתגבר על תאוותיו מגיע למדרגות העליונות ביותר¹¹.

בדברים אלה בא לידי ביטוי המתח שקיים בין עולם רוחני טהור ואצילי, שהוא בעניינינו עולמה של הישיבה, לבין עולם המעשה שהוא מצד עצמו שפל ומהווה ירידה ביחס לעולם הרוח. מתח זה הוא הבסיס להתמודדות הגדולה שקיימת במעבר זה; ופתרונו הוא, שבמעבר מעולם של רוח וקדושה לעולם המעשה גלומה דווקא עלייה גדולה.

מן השמים הראו לו, כי מדה זו – ראשו מגיע השמימה וניתן להגיע על ידה למדרגות הגבוהות ביותר, מדרגות שלא יכול היה להשיג בהיותו אצל שם ועבר בעוסקו בתורה ועבודה, רק עתה בצאתו אל העולם יוכל על ידי מדה זו להגיע לקודש הקדשים בחינת ראשו מגיע השמימה¹².

דברים אלו, למרות היאמרם על יעקב אבינו, שמבחינתנו הוא כמלאך ד', מציבים בפנינו את המטרה, את המודל ואת השאיפה – כיצד להתייחס לישיבה, ואיזו רוח גדולה צריכה הישיבה לבנות: רוח כזו שיהיה ביכולתה לנשוב בעולם המעשה, ולא רק שלא תיפגע, אלא אף תרומם את המציאות כולה. ודאי שכאשר אנו מדברים על שנה או שנתיים של הימצאות בישיבה לפני השירות הצבאי, הרי שזו תקופה קצרה יחסית כדי לבנות עולם כזה. עם זאת, עבודה רוחנית כזו צריכה להיעשות במשך כל החיים, לכן ננקוט בידנו כלל, שבכל מצב "ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה"¹³. וגם בשלב זה של החיים, אם מגדירים שזו המטרה ואלו השאיפות, הרי שמשכילים לצקת לפחות יסודות ראשוניים בכיוון זה.

מבט כללי ועקרוני זה יכול לתרום לעיצוב הגישה הבסיסית ביחס לתקופת השירות. העיקרון הבסיסי הוא ההבנה, שתקופת השירות טומנת בחובה צדדים מעשיים של החיים וממילא של האישיות; והמטרה והמגמה היא יישום עולמנו הרוחני בתוך מסגרת חיים זו.

11. פרשת ויצא עמ' קפג.

12. שם. יעוין גם באורות, אורות התחיה כח: "הקדושה שבטבע היא קדושת ארץ ישראל ... כשבאים להשכלה עליונה זו של הקדושה השלמה שבטבע, הכוללת בקרבה גם כן את הקדושה שלמעלה מן הטבע והמתנגדת לטבע, אז המלחמה חודלת לגמרי ...".

13. משנה אבות ב טז.

כל עניין רוחני דורש התבוננות והכנה, קל וחומר כאשר מדובר במציאות הגוזרת התמודדות רוחנית. לפיכך, נדרש מהבחור היוצא לשירות להגדיר לעצמו את הערכים החשובים לו, שרכש ובנה בקרב, שהם חלק ממנו; ועליו לחשוב ולתכנן כיצד מתכוון הוא לא רק לשמור עליהם, אלא אף ליישם ולפתחם במציאות החדשה שהוא נכנס אליה.

9. עבודה

לסיכום הפרק נתייחס לשמו הכולל – 'בעיה והתמודדות או עבודה':

ייתכן, שלאור המהלך האידיאלי, הכינוי השלם יותר לתקופה זו ולחיים בכלל הוא לא התמודדות אלא עבודה. 'התמודדות' מציינת רק את היבטי הבעיה ופתרונה בבחינת "סור מרע" – להתמודד ולהצליח לפתור את הבעיה ולא ליפול. אולם 'עבודה' מציינת תוספת ועלייה, ומובן שכלולה בה גם ההתמודדות. ההיבט האידיאלי אומר לאדם: 'יש לך אתגר, יש לך עבודה רוחנית לעבוד', ותכליתה – קומה נוספת של שלמות, במפגש של האמונה, הרוח והתורה עם החיים באשר הם.

האדם והחברה צריכים להגדיר לעצמם את מדרגתם – עד כמה המדרגה האמתית עדיין היא מדרגה של התמודדות בבחינת "סור מרע", שמירה על הקיים, ועד כמה מצויה היכולת הרוחנית להוציא לפועל את המדרגה העליונה יותר; ובכל מקרה, ודאי שאל ההיבט האידיאלי יש לשאוף כמטרה להגיע אליו, לכן צריך ללמוד עליו, להגות בו, ולהכשיר את עצמנו אליו.

ד. "ועשה טוב"

בחינה זו של "ועשה טוב" – כשמה כן היא; עוסקת היא בהוספה ובשכלול המישור הרוחני של יראת שמים, מתח רוחני, שאיפות רוחניות וכו', ושל כוחות נפש שונים באדם. אולם מעבר לכך, נראה שכאן יכולה להיות התרחבות למישורים רבים הקשורים למציאות הכללית שאנו נמצאים בה, מעבר לפיתוח האישיות הפרטית.

אדם המגיע למציאות מתוך נקודת מוצא רוחנית אידיאליסטית של תרומה ונתינה, של מיצוי עצמי ועוד – עסוק הוא בחיוב, ויוכל בע"ה להוסיף טוב במציאות הסובבת ובו עצמו. מתוך כך, ממדיה השליליים של המציאות לא רק שלא ישפיעו עליו, אלא אף ימצאו בע"ה את תיקונם.

ושוב נלמד מן ההיבט הרחב יותר, מתחום מפגש האדם עם התרבות הכללית והחיים הכלליים, אל סוגיית המציאות בצבא, שכפי שאנו מנסים להבין, סוגיות אלו שוות הן במובנים רבים.

1. גרעיניים תורניים כמודל

את הגרעינים התורניים ניתן לראות כמודל רוחני אידיאלי וכמקור השראה להתמודדות שאנו עוסקים בה. גרעינים אלו מתמודדים עם מכלול השאלות הקשורות לסוגיה זו: החל מהצבת מטרות

ויעדים רוחניים, וכלה בהתמודדויות בממד המשפחתי ובממד הפרטי; כאשר ההתמודדות הראשונית והמרכזית היא – שמירת המתח הרוחני של הפרט והמשפחה.

ודאי שהדיון סביב הגרעינים התורניים קובע מקום לעצמו ואין כאן מקומו, אולם לענייננו עצם ההשוואה חשובה, ומספיקה הגדרה כללית לעניין זה.

היסוד הקובע הוא המגמה הרוחנית שהאדם מעמיד לעצמו, שהיא המסגרת הרוחנית שהוא חי בתוכה. השאיפות והמטרות שאותה מגמה מעמידה בפני האדם מעצבות את עולמו הרוחני.

קיים הבדל גדול מאוד מבחינה רוחנית בין משפחה המגיעה למקום מגוריה באופן סתמי, כמקום מחיה, ללא הגדרות ושאיפות רוחניות אף אם מדובר בחיים חברתיים, לבין משפחה המגיעה למקום כאשר המגמה והמטרה היא לתרום מבחינה רוחנית, לקדם ולהשפיע, כמובן לא מתוך גאווה והתנשאות אלא מתוך **הרגשת אחריות, שותפות ונשיאה בעול**. עצם ההגדרה העצמית של משפחה כשותפה למהלך של גרעין תורני בונה ומציבה אותה במסלול רוחני ערכי, שהוא עמוד השדרה של כל המהלך הרוחני שהמשפחה נמצאת בו.

השוואה זו נכונה גם ביחס לשירות הצבאי העורפי. ישנו הבדל גדול מאוד בין חייל המגיע באופן סתמי לבסיס מסוים, רק כדי למלא את תפקידו הצבאי ללא הגדרה רוחנית, לבין חייל המגיע מתוך הגדרה ושאיפות רוחניות, הן בבחינת "סור מרע", הן בבחינת "עשה טוב", והן בַּרצון להשפיע ולהיטיב לחברה הסובבת ולרומם אותה במידת האפשר.

2. שליחות

מסגרת נוספת שעשויה להוות מקור השראה חשוב מאוד לעניין זה היא תנועת חב"ד, ששמה לעצמה להיות מגדלור רוחני בכל מקום בעולם. שליחי חב"ד ידועים במסירות נפשם על כל יהודי ויהודי, כאשר ברורות הן ההתמודדויות הרוחניות שעמן הם מתמודדים פעמים רבות – משפחה אחת תורנית בתוך 'ם' של גויים ומעט יהודים הרחוקים מיהדות. זוהי מסגרת שדורשת עיון מצד עצמה בהיותה בעלת תפיסה מסוימת ומעוצבת.

ברצוננו לשים דגש במושג 'שליחות' שבחסידות חב"ד¹⁴. מושג זה משמש כשם תואר לאדם – הוא שליח, זו מהותו, זו הגדרתו הרוחנית. מובן שלא ה'שמות' במובנם החיצוני הם החשובים, האם נקראים כך או אחרת; מה שחשוב הוא, שהמהות תהיה כזו. הגדרה זו משלימה את הנאמר לעיל, וביתר שאת – לא הימצאות סתמית, אלא מהות שמתייחסת למציאות עצמה.

מושג זה כולל בתוכו מגמה מוגדרת וכללית – ישנה כתובת לשליחות, והכתובת היא כל אדם מישראל באשר הוא. אם נמצאים עם חיילים בכל מסגרת שלא תהיה, הרי שהם הכתובת.

14. 'עיון בספר 'שליחות' רב הכמות והאיכות, שיצא לאור בהוצאת חסידות חב"ד. הספר עוסק בנושא זה, וכמובן כולו מבוסס על תורותיו, איגרותיו והדרכותיו של ה'רבי' מחב"ד זצוק"ל.

אחד היסודות הרוחניים שמסגרות של גרעין תורני ושליחות בנויות עליהם הוא אהבת ד', ומתוכה אהבת הבריות, וכפי שהדברים באים לידי ביטוי ממצה בדברי הרמב"ם:

...שציונו באהבתו יתעלה, וזה – שנחשוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו וינהנה בהשגתו בתכלית ההנאה... וכבר בארנו שזאת המצווה גם כן כוללת שנהיה קוראים לבני האדם כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו, וזה שאתה כשתאהב איש אחד תספר בשבחיו ותרבה בהם ותקרא בני האדם לאהוב אותו, וזה על דרך משל – כן כשתאהב אותו יתעלה באמת כאשר הגיע לך מהשגת אמתתו אתה קורא בלי ספק הסכלים והפתיים לדעת ידיעת האמת אשר ידעתו. ולשון ספרי: **‘ואהבת את ד’** – **אָהַבְהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת** כאברהם אביך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן. ור"ל כמו שאברהם מפני שהיה אוהב כמו שהעיד הכתוב: **‘אברהם אוהבי’**, וזה בעוצם השגתו, קרא בני האדם להאמין בשם מרוב אהבתו – כן אתה אוהב אותו עד שתקרא אליו בני האדם¹⁵.

3. תקופה של התחברות

לאורך כל המאמר התייחסנו לסוגיית השירות העורפי כפרט בתוך הסוגיה הכללית של המפגש והחיים בקרב ולצד התרבות הכללית, הן בהיבט של הישיבה והן בהיבט של עצם החיים. כהשלמה לנאמר בפרק זה, הננו רוצים להתייחס עתה לסוגיה זו לא רק בהיבט הכללי והעקרוני שלה, אלא אף בצורה שבה אנו נפגשים עמה כיום, במציאות העכשווית שבה נכתבים המאמרים לספר זה.

בתקופה המיוחדת שאנו נמצאים בה, הקשה והמייסרת מחד גיסא, והגדולה והנוראה מאידך גיסא, סוגיות כבדות משקל והרות גורל מובילות את הציבור הדתי-לאומי לבירורים עמוקים ביותר ביחס לדרכו. ברצוננו לעמוד על עניין אחד מרכזי הקשור לענייננו:

אחת מהתובנות העיקריות שנוצרו במשך תקופה זו, היא ההכרה העמוקה בצורך הגדול והאמתי להתחברות לעם ישראל; ובאופן ברור, הן מעשי והן רוחני – אי אפשר לנתקו מסוגיית ארץ ישראל. מובן שהנושא עצמו לא חדש, ויעידו על כך הגרעינים התורניים שהוזכרו לעיל, אולם התחושה היא שהכרה זו קיבלה משנה חשיבות, כפי שבאה לידי ביטוי בעוצמות מאוד גדולות, בשלבים שונים ובצורות שונות.

ישנה בחינה בסיסית במהלך ה'התחברות' של הכרת האחריות הציבורית ביחס למהלך הרוחני של העם והמדינה. לאחר שזכינו להיות קשורים למקורותיה הרוחניים של האומה ולצור מחצבתה, אחריותנו ביחס לריבוננו של עולם וביחס לעם היא – להעניק לשאר חלקי העם מאמונתנו זו, ולהביא את העם ואת המדינה לייעוד, אשר לפי אמונתנו ותורתנו, אליו הם יועדו. אחריות זו אמורה להיות בסופו של דבר גם נחלת הפרט ובאה לידי ביטוי בהצבת יעדים, שאיפות ומטרות בחייו.

15. ספר המצוות, מצווה ג.

בהקשר זה ברצוננו להביא מדברי החתם סופר. דברים אלו נשא הרב יגאל קמינצקי שליט"א, רב היישוב נווה דקלים, 'בנה ויכונן בב"א, בדרשת שבת 'שובה', ובהם ביטא את המהלך הרוחני שאנו עסוקים בו. הדברים שוב חוזרים לאברהם אבינו, שכשמו כן הוא – יסוד ושורש האומה.

כתיב 'ועתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי'. ולמה זה חיבה יתירה נודעת לאברהם אבינו עליו השלום משאר אבות העולם, שקרא אותו המקום בשם אוהבו? בירור עניין זה נודע לנו מאמר השי"ת: 'כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' וגו'. הודה בזה כי נפלאות אהבת ד' לאברהם אל"ה על שלימד דעת את העם וקירבם לעבודתו והיא שעמדה לו יותר מכל מעשה הטוב וזכות הנפש אשר היה לו לעצמו. כי באמת גם לפניו היה היו יחידי סגולה אשר ידעו את ד' ודעת דרכיו יחפצו ובהתבוננותו יגו תמיד. מי לנו גדול מחנוך, אשר מעוצם תשוקתו ודביקותו בד' נתפרדה החבילה... ('ואיננו כי לקח אתו אלקים')... כי אם אברהם אבינו היה עושה כאשר עשה חנוך להתבודד עצמו מחברת בני אדם התגלה גם הוא להיות ממלאכי אל, ואשר לא עשה כן, הוא כי התבונן בחכמתו כי לא באלה חפץ ד' שישלים האדם את נפשו לבד ואת אנשי דורו ישאיר אחריו תרבות אנשים חטאים ומכעיסי ד', כמקרה אשר קרה לדורו של חנוך ודור המבול. הנסיון הזה לימד אותנו כי טוב לאדם למעט בהשלמת נפשו, למען רבות כבוד ד' למעט את מורדיו ולהרבות עבדיו ויודעיו, כי מה ייתן ומה יוסיף האדם אם יוסיף מלאך אחד על אלפי רבבות מלאכי מעלה... ודבר זה תתחייב צורת האדם נשמת שדי אשר בקרבו היא חלק אלקי ממעל... וטוב לה להצטמצם אורה... ימים רבים למען תגיע אל תכלית השלמות להתדמות הצורה ליצורה להיות מן המשפיעים לזולתה ולהאציל מאורה אל רוח השכל הסמוך לה, אשר למעלה הזו לא תוכל להגיע בשמים ממעל, כי אין לה שם בת זוג המקבלת השפעתה ואינה שם כי אם בבחינת מקבלת, ומעליותא היא לה להיות בבחינת משפיע... ועל זה הזהירנו השי"ת 'ולמדתם (אתם) את בניכם', 'ואת בניהם ילמדון' וכדומה מצות התוכחה 'הוכח תוכיח את עמיתך'. כל אלו המצות מורים לנו כי לא תושלם חפץ הבריאה אם ישלים האדם את נפשו לבדו ולא ישלים את נפש זולתו...¹⁶

אולי ושמא במכלול דברינו בפרק זה ישנו יישוב כלשהו אל מול דברי הרמב"ם הניצבים בתחילת הפרק הקודם. הרמב"ם, כפי שראינו, שולל את דרך ההתמודדות, כנראה משום שסובר הוא שאין לה סיכוי הצליח, לכן הוא ממליץ על נקיטת דרך של היבדלות.

אולם אולי יודה הרמב"ם שכל זה לגבי אדם שחי לו את חייו הפרטיים, ונאלץ להתמודד עם רוע חברתי ורוחני. אך אדם הנוקט דרך של הצבת מטרה של חינוך והשפעה, דרך של שליחות הבאה מתוך אהבת ד' ואהבת הבריות, הדבק בדרכו של אברהם אבינו, אדם כזה הוא היוצר את החברה – ולכן אינו תלוי בה ואינו מושפע ממנה.

16. החת"ס בהקדמתו לשי"ת חי"ד, הנקרא 'פתוחי חותם'.

ישנה כאן תביעה גדולה הנובעת מתוך המציאות, שצריך לתרגמה במהלך דורנו ותקופתנו לדרך שלמה של רוח וחינוך. דרך, שמתוכה הציבור כולו יתעלה וממילא גם הפרטים, ואף כל חייל באשר הוא, כחלק מציבור שלם.

ה. תחום העיסוק

בשולי הדברים ברצוננו להעלות את תחום העיסוק. שאלה זו אינה קשורה במישרין למהלך הדיון עד עתה, שכן אין היא רוחנית-תורנית במהותה, אולם אין ספק שהיא שאלה מרכזית ביותר ומשליכה על יכולת ההתמודדות הרוחנית.

כוונתנו לכך שתחום העיסוק בעורף פעמים רבות הנו מוגבל ואינו תואם את כישורי החייל. חייל המוכשר ליצירה בתחומים שונים וכל עבודתו היא משרדית וטכנית נמצא במציאות נפשית שאין ספק כי קשה להתמודד עמה. גם אם יש לאדם אידיאלים גדולים, אך הממדים הפשוטים הקשורים לצרכים החומריים או הנפשיים הבסיסיים אינם באים על סיפוקם ויוצרים תסכול, הרי הוא מאבד את הכוחות הרוחניים להתמודדות ולעבודה הרוחנית שאנו עוסקים בהן.

נראה שבעניין זה היה מן הראוי לבקש מאנשי מקצוע שייתנו את הכלים להתמודד עם מציאות זו של אי התאמה בין העיסוק בפועל לבין כישורי החייל.

ו. סיכום

במאמר זה ניסינו להעלות את הסוגיה לרבדים העקרוניים שלה, הן מצד עצמה והן מצד הקשר שלה לסוגיות כלליות נוספות הקשורות לזמן ולשעה. עצם העיסוק בכללים מעמיד את הסוגיה באור רחב יותר, שמקרין בסופו של דבר גם על הפרטים.

מדברינו אפשר להסיק, שהכנה ראויה ואידיאלית לתקופת שירות זו יכולה להיות בסיס והכנה לחיי האדם בכלל, ולהתמודדויות שיעמוד בהן במהלך חייו האזרחיים. ועוד, הפיתוח וההתייחסות לסוגיות הכלליות שהועלו כדרך חינוכית, יפרנסו את כלל הציבור וממילא יבנו קומה נוספת של אישיות ורוח שתיתן מענה לציבור בכלל, וגם לחייל המשרת בשירות העורפי כפרט.

תפילתנו לבורא עולם שייתן חכמה, בינה ודעת לרבנים, למנהיגים ולציבור כולו להתמודד נכונה עם בעיות השעה; והבעיות, הניסיונות וההתמודדויות יוסיפו קומות נוספות בגאולת הכלל והפרט. נזכה לבניין ארצנו וערי אלוקיננו, בהיאחזות עם ישראל בכל מרחבי ארצנו הקדושה.